

Arkivfantasier

*Begäret till ett dokumenterat förflutet
som ett problem inför framtiden*

Sara Edenheim

”Those long remembered can alone claim to be long forgotten.”¹

På en vägg i ett galleri står en programförklaring till en konstutställning. Den intar en central plats i rummet och det är uppenbart att vi som besökare är tänkta att läsa denna text först och sedan gå vidare till själva utställningen. Så jag läser: ”Hur kan vi gestalta kärlek och sexualitet som utelämnats i officiell historieskrivning? Hur dokumenterar och bevarar vi känslor och intimitet? Utställningen ”Lost and found. Querying the archive” presenterar en rad angelägna konstverk som utifrån ett queerperspektiv gestaltar nya berättelser och minnen.” För en gångs skull reagerar jag utifrån min skolning som historiker och rycker till inför en beskrivning av både historieskrivning och arkiv som jag inte känner igen. Det är år 2010 och bristen på historieskrivning om avvikande sexualitet och kärlek känns inte akut, varken nationellt eller internationellt. Så vad är det i så fall ett ”queert arkiv” förväntas bidra med som inte Foucault och andra sexualitetsforskare redan hittat i det ”oqueera” arkivet? I denna artikel vill jag, genom att utgå från detta queera arkivs avsikter och hur det relaterar till det traditionella arkiv som det antas stå i opposition till, undersöka gemensamma föreställningar om arkivet. Föreställningar som kan säga något om både konstnärernas, aktivisternas och historikernas förhoppningar om vad ett arkiv kan bidra med. Därigenom vill jag synliggöra de gränser och möjligheter som arkivet, per definition, består av.

Självfallet förstår jag att min definition av arkiv inte kan vara densamma som kuratorernas definition; jag är hyfsat bekant med litteratur- och konstvetarnas nya förkärlek för detta begrepp och att arkivet i deras tappning kan betyda allt ifrån en enorm databas till en referenslista längst bak i en bok. Eller som i detta fall: en konstsamling. Men texten på väggen beskriver arkivet som något som kan ”dokumentera och bevara” – en formulering som trots allt pekar mot ’det riktiga arkivet’: det där undertempererade stället där torr och kvalmig luft blåser runt i ett slutet ventilationssystem och speciallysrör lyser upp smala gångar mellan rullbara hyllor fyllda av papper i olika variationer av hopbindningar och sönderfall; där varje pappersbunt är indexerad utifrån ett klassifikationssystem, ett system som i sin tur är baserat på en byråkratisk rutin och en nationell lag. Med andra ord, den lokal i vilken de allra flesta historiker blir förälskade, där de som studenter fastställer sin framtid som historiker, där de

som forskare känner sig allra mest som just forskare, där de hittar det avgörande dokumentet, den fantastiska meningen, det nödvändiga undantaget, den outhärliga statistiken eller det personliga vittnesmålet. Exakt varför de blir förälskade är nog svårt att svara på och jag är tyvärr inte rätt person att vittna om det heller: det mest dramatiska som hänt mig i arkivet är att jag dragit på mig en förkylning. Luften är, som sagt, torr och kall. Till skillnad från en del historikers strävan att romantisera arkivet, ser jag fler fördelar med att försöka avdramatisera denna plats och se den som en byråkratisk funktion i statens tjänst. Inte för att jag menar att det är en mer objektiv eller neutral inställning till arkivet, inte heller för att jag menar att arkivet nödvändigtvis blir tråkigare då, utan för att arkivet i slutändan – trots dess synbara mångordighet och klassificerande ordning – egentligen handlar om tystnad, död och kaos. Av den anledningen tror jag att vi historiker, istället för att ytterligare romantisera vår relation till arkivet, snarare behöver problematisera den.²

Erbjuder det queera arkivet en sådan problematisering? Det queera syftet verkar vara att lösgöra arkivet från dess byråkratiska funktion och istället vända sig direkt till besökaren med en vädjan att se, betrakta och bokföra det som konstnärerna presenterar som representationer av ”queerhet”. Det är en strävan bort från det ”statliga” och på ytan objektivt insamlade arkivet, mot ett nytt arkiv där kreativitet och liv står i fokus. Det queera arkivets huvudprojekt är således att gestalta liv, ge liv, komma ihåg liv, samla på sig de liv som uteslutits ur historien.

Kan då det som utesluts ur arkivet hjälpa oss på något sätt? Det som inte har registrerats på ett papper och officiellt arkiverats? Först och främst: vad skulle detta material bestå av? I galleriet talar kuratorernas inramning om behovet att skapa ett arkiv av queera känslor och erfarenheter. Menar de då att arkiven vanligtvis är fyllda med ”vanliga”, ”o-queera” känslor och erfarenheter? Det är förvisso ett misstag som många gör – att missta pappersbiten framför sig för den verkliga känslan, händelsen, människan, livet – men det är samtidigt inte någon egentlig överraskning att det inte går att hitta en endaste arkiverad känsla eller människa i ett arkiv (om man undantar arkeologens och osteologens noggrant katalogiserade människoskelett). På samma sätt som arkiv inte arkiverar minnen – enligt Derrida gör de faktiskt motsatsen: arkiven utesluter behovet av minne – så utesluter arkiven per automatik även känslor, alla känslor (hetero som homo). Arkiv är helt enkelt extremt torra platser även bildligt. Varför vill vi då så gärna glömma bort detta närmast materiella faktum att känslor inte är arkiveringsbara? Och förmodligen inte heller bör vara det?

Låt oss istället anta att kuratorerna menade känslor i symbolisk mening, symboliserade och representerade av texter och ting. Det besvarar fortfarande inte grundfrågan, snarare skapar det ytterligare frågor: hur vet vi vilken känsla texten eller tinget representerar? Är känslan inneboende i

objektet? Är det forskarens projicerade känsla som framträder i arkivet? Är det en sammansmältning av två känslor: originalkänslan och historikerns känsla? Om en text framkallar en oväntad känsla som det inte "egentligen" finns fog för i texten, är det då ett källkritiskt problem? Och hur verifierar man att rätt känsla har extraherats ur materialet? Oavsett hur man svarar på dessa frågor är risken stor att man essentialiserar känslor och ger sig in i metafysiska spekulationer. En mer central fråga i sammanhanget är därför varför just de queera känslorna skulle ha tillgång till ett arkiv av känslor? Symboliskt eller inte. Bör inte alla få tillgång till ett sådant, högst hypotetiskt arkiv, i så fall? Kort sagt, för vem eller vilka ska arkivet finnas? Vad är det för arkiv som begärs?

Enligt texten på väggen vill konstnären-som-arkivarie utvidga det traditionella arkivet så att det inkluderar fler ting, inte enbart texter eller bilder; alltså mer material (just det materiella verkar fascinera konstnären-som-arkivarie lika mycket som det fascinerar historikern – något jag återkommer till senare). Dessa nya ting förväntas återberätta och åter skapa liv och känslor från det förflutna; förvisso med (något) andra medel och (något) andra ord, men ändå fortfarande utifrån begäret att ingå i ett arkiv. Det finns dock en intressant skillnad: även om det som finns i de statliga arkiven inte har hamnat där av en slump är materialet vanligtvis i sig inte producerat med historikern i åtanke. Det är producerat för domstolsväsendet, för landstinget, för idrottsklubben, för skattemyndigheterna, för kontrollsamhället i allmänhet. Och framför allt för statens möjlighet att fortsätta kontrollera även i framtiden. Det material som återfinns i arkivet finns relativt ofta där för att det inte längre får plats på bokhyllan i klubbhuset eller i länsstyrelsens korridorer men det kan samtidigt inte bara kastas på soptippen då det finns en arkivlag att förhålla sig till och efterräkningar om den inte följs. Även om traditionella arkiv således inte är organiserade för historikerns skull, är de däremot organiserade för framtidens skull: framtida rättstvister, framtida byråkratiska beslut, framtida speglingar av ett samhällssystem. Som en följd av byråkratins behov av kontinuitet fungerar arkivet som en garanti för stabilitet och legitim kunskap även i framtiden, dels genom bevarande av det igenkänningsbara ("goda sedvänjor") och dels genom utpekande av olikheter ("vi vet bättre nu"). Men det är inte en självklar koppling som sker automatiskt då det är byråkratins behov – både de rationella och de godtyckliga – som styr urvalet.

Det queera arkivets tillkomst är annorlunda på denna punkt, men frågan är om det är på ett sätt som gör det mer radikalt. Det så kallade "queer archive-of-feelings", ett begrepp som har lanserats av de amerikanska litteraturvetarna Ann Cvetkovich och Judith Halberstam, skapas nämligen med i första hand historikern i åtanke, d.v.s. tingen ska insamlas och kategoriseras för åminnelsens, identifikationens eller berättelsens skull och historieskrivningens behov ska stå i centrum.³ På sätt och vis är det

egentligen ett än mer tillrättalagt och uteslutande arkiv än det traditionella som eftersträvas; ett arkiv som i sin konstitution utesluter exempelvis det meningslösa objektet, det icke-representerbare, det icke-reproducerbara, det som finns men inte nödvändigtvis fanns tidigare eller behöver finnas i framtiden, kort sagt: det efemära och kontingenta. Det som ska ingå åläggs istället kravet att berätta en berättelse – vilket är ett krav som faktiskt inte återfinns i arkivlagen och som därför pekar mot att inte heller historikerns begär till narrationen är sprungen ur denna lag utan förmodligen härrör från samma begär som ligger till grund för det ”queera känslarkivet”. Ett begär som alltså får tillskrivas historikern – queer eller inte – snarare än arkivet per se.

Det reproduktiva begäret till sin egen avbild

Detta presumtiva känslarkiv verkar således organiseras utifrån mottot ”framtiden har behov av just sådana som vi och därför får vi inte glömmas bort”. Rädslan för att bli glömd efter sin död, att inget ”av en själv” ska leva vidare, är dock inte något unikt problem för varken historiker eller de som jag här kallar för konstnären-som-arkivarie. Queerteoretikern Lee Edelman menar att det tvärtom är ett dominerande paradigm, där rädslan för att glömmas bort i framtiden i en heterosexuell ekonomi har gett upphov till ett ohämmat hyllande av reproduktionen – d.v.s. av materiella, levande barn i vars gener vi anses kunna leva vidare ”för alltid” och i vars minnen av oss vi anses kunna hysa en förhoppning om ”evigt liv”.⁴ Ur det perspektivet bör man nog ta metaforer som att ”ge historien liv” eller att ”konstnären föder fram sitt konstverk” på högsta allvar. I synnerhet när konstnärens kropp, eller dess närvaro, inte sällan utgör själva konstverket.

I utställningskatalogen talar exempelvis Ann Cvetkovich om hur konstnären Carland ”har bevarat sin mors liv” genom att fotografera hennes vardagsföremål som om de vore delar av ett offentligt arkiv: ”Carland has preserved her mother’s life, as well as her own sense of loss, by giving these humble objects [an array of everyday objects inherited from her mother or collected by herself] the status of being photographed and placed under glass for public display.”⁵ Helt emot queerteorins utgångspunkt att vägra assimilering, verkar konstnären-som-arkivarie här vilja eftersträva arkivets legitimitet, dess löfte om evigt liv och begriplighet. För att även ”våra” queera erfarenheter ska kunna bli förstådda? Av vem? Av heterosexuella? Av ”andra som vi” i framtiden? Vad är det ”vi” vill ska inkluderas och förstås i detta arkiv? Mitt ”vi” är ytterst ambivalent och ska snarast tolkas som en citering av katalogens upprepade användning av detta pronomen som om identifikation över tid är enkel och självklar för att den alltid pekar mot ett självklart ”vi”. Utifrån konstutställningen verkar det till viss del vara vårt vardagsliv, våra känslor, våra rädslor och vår ”kultur” som vi önskar få representerade och, ironiskt nog, kategori-

serade genom att kräva att de ska få arkivstatus. Är det för att dagens alla digitala och mediala sammanhang inte räcker till att representera ett "oss"? Det är inte en särskilt trolig tes. Kanske är det snarare för att dessa "världsliga" sammanhang inte ger oss en känsla av tillräcklig status. En status som ska göra det "queera" jämbördigt med det "normala" och på så sätt göra oss begripliga för alla i all evighet. Är det inte i så fall våra egna liv vi vill bevara och ge status genom att inkluderas i arkivets samlingar?

Byråkratins papperskorg

Innebär detta att den byråkratiska vardagens efterlämningar utesluter queera representationer? Det tidigmoderna samhällets religiösa fundamentalism har gett upphov till ändlösa domstolsprotokoll där tjuvars och andra lagbrytares berättelser har nedtecknats. Självfallet var det lagen som höll i pennan och det var patriarker som dömde dessa tjuvar och förbrytare utifrån sina normer och begär. De sexuella brotten upptog därför en stor plats i denna juridiska byråkrati: pigor och drängar som haft sex utanför äktenskapet, tidelagare och sodomiter stod alla inför rätten, liksom människor som bröt mot en annan lag i gamla testamentet: förbudet att klä sig utanför sin samhällsklass eller sitt kön.⁶ Arkiven är med andra ord allt annat än tomma på material om de marginaliserade och fördömda, de sexuellt avvikande och könsöverskridarna. Problemet för exempelvis kvinno- och homohistoriker som letade efter de marginaliserade var således inte i första hand arkiven eller att domstolsprotokollen ansågs obegripliga, utan problemet var snarare att huvudfårans historiker inte tillskrivit dessa noteringar ett tillräckligt högt värde då de fortfarande formulerade sina forskningsfrågor utifrån patriarkala principer där historien skulle hållas ren från smuts, kvinnor och felaktiga begär för att på så sätt garantera att även nutiden hölls ren från dito. Men kvinnohistorikerna menade istället att domstolsnoteringen i arkivet, fullt synlig för den som ville titta, kunde vittna om något som kunde vidga vår kunskap om det förflutna och därmed utmana en patriarkal historieskrivning.

Om man, såsom de flesta historiker, betraktar fakta som just ett sorts vittnesmål och sedan läser Michael Azars bok *Vittnet* får man en mycket intressant diskussion kring idén om faktumets ursprung: "Hur närmar vi oss vår egen historia, om inte genom ett ofantligt arkiv av vittnesmål – från texter och bilder till ruiner och benflisor? [...] I detta arbete står historikern ständigt inför möjligheten av en oändlig regress: hon vittnar om vittnesmål som i sin tur vittnar om andra vittnesmål, och så vidare, utan att man någonsin säkert kan landa i något yttersta och otvetydigt ursprung".⁷ Azar menar att vittnesmålet blir än mer tvetydigt då det även utsätts för "ett dubbelt normalitetskrav: för det första att vittnet måste leva upp till någon form av projicerad normalitet beträffande vad som överhuvudtaget kan

bevittnas, för det andra att det motsvarar en förmodad normalitet beträffande vad som kan omvittnas, det vill säga översättas i och registreras som vittnesmål. I praktiken betyder detta att det ställs ett strängt begriplighetskrav på vittnets vittnesmål [...].”⁸ Detta normalitetskrav kommer dels från arkivets egen utsortering – en process som på ett plan är juridiskt reglerad i detalj och på ett annat plan är totalt kontingent. Men kanske att kravet i störst utsträckning kommer från den forskande historikern? Begriplighetskravet är centralt inom historieforskningen som en förutsättning för historikernas hermeneutiska ansats, där förståelse är målet med all forskning. Det är således inte enbart det historiska narrativet, det som historiefilosofen Ankersmit förvisso menar är historikernas egna bidrag men som till syvende och sist kretsar kring fakta, som är beroende av historikernas förståelse.⁹ Själva utsagan i sig, den med andra överensstämmande noteringen i arkivet, har redan utsatts för historikernas normalitetskrav: för att räknas som fakta måste det vara begripligt, nu och här.

Men allt som finns i ett arkiv är inte begripligt. Eftersom ett statligt arkiv regleras utifrån en statlig lag och ett byråkratiskt behov finns det ett (kanske lyckosamt) glapp mellan vad som anses vara begripligt för staten och vad som anses vara begripligt för historikern. I detta glapp kan det rymmas missförstånd och ögonblick av förvirring: statens beteende är ju inte alltid rationellt, dess behov inte alltid förutsägbara och dess empatiska förmåga inte alltid något man kan räkna med. Historikernas kontrollbehov är på så sätt annorlunda, mer beroende av rationalitet, förutsägbarhet och empati, och därmed kanske mer normaliserande i förhållande till just fakta.

Ända sedan kvinno-, arbetar- och homohistorien växte fram som forskningsfält inom akademien har sökandet efter det utelämnade, bortglömda och förtryckta utgjort en historisk metodologi. Syftet har varit att på ett legitimerande och legitimt sätt lyfta fram det bortglömda för att komplettera den hegemoniska historien med sitt fokus på ökönade män och deras offentlighet. Eller syftet var egentligen inte bokstavligen att ”lyfta fram det bortglömda” – det hade jag nog inte haft så många invändningar mot – utan snarare att namnge det bortglömda, att minnas de bortglömda lika mycket som dem vi redan minns (de offentliga männen). Att så att säga komplettera makten med ytterligare ett minne. En komplettering som paradoxalt nog gjorde denna makt mer allomfattande och än svårare att kritisera. Det sista var självfallet inte avsikten – det bara blev så. Kanske för att metodologin inte bröt tillräckligt med den legitima forskningen inom ämnet. För även om framför allt kvinnohistoriker faktiskt vände på ett vedertaget fokus genom att leta efter det privata och intima och därmed fick vända sig till annat arkivmaterial än det sedvanliga – brev, dagböcker och ibland även romaner fick ta plats vid sidan av kyrkoböcker och föreringsprotokoll – var det ändå inte tillräckligt. För dagböckerna användes som fakta, breven som dess samstämmiga (eller motstridiga) notering och

romanerna och novellerna som en direkt orsak till dessa kartlagda händelser.¹⁰

Kvinnohistoria, liksom arbetarhistoria, var ett politiskt projekt baserat på tanken att om kvinnor idag får se att kvinnor i det förflutna inte bara existerade, vilket vi redan antas veta, utan att de även tog plats och spelade en roll för historien (det vill säga för framtiden, det vill säga för oss), skulle man få kraft och mod att agera politiskt för lika rättigheter i nutid. Till stor del handlade det om ett behov att finna identifikationer, förebilder och motbilder och att stärka sin egen identitet som kvinna med arkivens legitimitet i ryggen. I denna historieskrivnings kölvatten finner vi homo-historia, transhistoria, criphistoria, etc. med likartade syften och mål och likartat material funna i likartade arkiv där varken historiesyn eller metoder skiljer sig nämnvärt från den etablerade historiska forskningen. Utgångsläget är fortfarande att det förflutna står att finna i ett (statligt eller privat) arkiv, att historikern letar upp kunskap snarare än producerar kunskap, att berättelserna måste berättas och att sådana faktiskt går att finna, efter lite hoplappande, i arkivet, att så kallade blinda fläckar inte bara kan fyllas igen, utan även bör fyllas igen och att historikern därigenom bidrar med en pusselbit till en större, mer komplett bild av verkligheten.

Livspusslets avpolitiserande fåfänglighet

Pusselbitsmetaforen är vanligare än man tror hos historikern men den förvånar mig ändå varje gång jag hör den eftersom den antyder en metafysisk holism som nog egentligen är många radikala historiker främmande. Det är fler som reagerar så. Feministiska historiker (n.b. inte detsamma som kvinnohistoriker) som Joan Scott eller Denise Riley är exempel på forskare som ifrågasatt denna historiesyn och framför allt dess effekter på både vetenskaplig stringens och feministisk politik. Det förflutna är nämligen ontologiskt något helt annat än historia. Det förflutna är ett temporalt tillstånd som vi inte kan befinna oss i – lika lite som vi kan befinna oss i det temporala tillståndet ”framtid”. Det förflutna är alltid redan förlorat. Historia däremot är vad historikern skriver. Och det som skrivs kan aldrig vara en neutral avspeglning av verkligheten – i synnerhet inte av en verklighet som inte längre finns, vilket ju är fallet med just historikerns studieobjekt: det förflutna. Ett arkiv är likaså ett urval av dokument gjort av människor och institutioner med makt, medel och intressen. Lagg ihop dessa bilder: å ena sidan ett oändligt, ständigt expanderande förflutet där allt som har hänt ingår (allt ifrån Big bang till vad jag åt till frukost idag) och, å den andra, en tilltro till att dokument som återfinns i arkiv kan ge oss en helhetsbild av detta förflutna, eller en ”bättre bild” eller en ”mer komplett bild”. Man inser då både det fåfängliga och det politiska i historikerns projekt.

Vad med det liv som inte har haft någon betydelse för historien? Har

det då inte heller haft någon betydelse för oss? Det finns gott om noteringar i arkiven som visar att sådana liv har existerat; ta vilken kyrkobok som helst och bläddra igenom sida för sida med listor på namn på människor som vi aldrig kommer veta något mer om än just det som kyrkoboken noterat. Lägg därtill alla de vars namn inte har hamnat ens i kyrkoboken. Vad avgör om man har haft betydelse för historien eller inte? Om ingen vet om att man funnits är det då ett meningslöst liv? Och varför är det historikerns uppgift att uppvärdera detta liv till ett meningsfullt liv genom att påvisa dess existens? Självfallet kan man argumentera att alla som funnits och allt som hänt har haft betydelse – en sorts kaosteoretisk historiefilosofi som säkert är ontologiskt korrekt: även icke-påverkan är ju en sorts påverkan. Men innebär det då att historikern bör försöka kartlägga exakt hur arkivets motsvarighet till fjärilen i Amazonas har lett till Andra världskrigets utbrott? Inte ens inom kaosteorin anser man en sådan verksamhet särskilt väsentlig; det väsentliga är inte orsaken och sammanhangen utan vetenskapen att man alltid måste räkna med ett oändligt antal ordningar som tillsammans skapar en helt oförutsägbart, kontingent komplexitet.

Framför väggen i galleriet ställde jag mig således frågan varför vi anses behöva ”gestalta kärlek och sexualitet som utelämnats i officiell historieförskrivning” och varför vi vill ”dokumentera och bevara känslor och intimitet”? Dessa varför-frågor förbigås inte bara alltför lätt, de ställs sällan överhuvudtaget. Istället har hur-frågan – hur vi ska gestalta det utelämnade och hur vi ska dokumentera och bevara känslor – ansetts vara tillräckliga. Att vi ska vilja spara och samla på andras känslor och intimiteter för att officiellt kunna gestalta deras kärlek och sexualitet anses alltid redan självklart. Men vad är det i så fall som skiljer denna vilja från exempelvis tabloidpressens jakt på i princip samma sak? Även där handlar det ju till stor del om att gestalta, reproducera och hypotesera kring andra människors intima känslor och relationer. Självfallet finns det en skillnad, men frågan är om den skillnaden enbart är beroende av historikerns anspråk på källkritik eller om den även handlar om att historieläsning är medelklassens mer legitima alternativ till *Hänt i veckan*? Antalet populärhistoriska magasin i hyllan på *Pressbyrå*n gör det tyvärr inte helt enkelt att besvara den frågan. Dessa verkar ju sälja minst lika väl som tabloidpressens mindre respekterade motsvarigheter.

Varför intar då historia och historisk kunskap utvunna ur arkiv en sådan speciell position i vårt samhälle – oavsett om denna kunskap reproduceras på ett universitet eller i massmedia? Sanningsanspråket och källkritiken spelar självfallet en roll – om något har hänt på riktigt anses det kunna säga något som är mer relevant än det som inte har hänt: det som en författare har ”hittat på” eller en litteraturkritiker har ”tyckt”. Historien vilar på fakta. Och sådana finner man i ett arkiv.

Är det då sådana fakta som det queera arkivet, som texten på galleri-

väggen refererar till, ska kunna hänvisa till? Fakta som queeraktivisten i en trängd situation ska kunna dra fram och visa sin presumtiva kritiker? Vad är det i så fall man tänker sig att man ska visa? Och vad är det man tänker sig att den presumtive är kritisk mot? Behövs dessa fakta för att argumentera för en grupps rätt att existera och vilka fakta behöver man för det? Vad med fakta som påvisar något annat? Och vad är fakta? I ett tidigare sammanhang har jag definierat fakta som ”samstämmiga noteringar i olika typer av material [vilka] har tillkommit som en effekt av ett behov av att redogöra för någonting som berör eller inkluderar en eller flera händelser som tilldrog sig under en viss tid och en viss plats”.¹¹ Mitt syfte med detta var inte att säga att historikern är oförmögen att påvisa fakta eller att fakta ljuger. Syftet är snarare att visa att fakta alltid är en produkt av en redan gjord urvalsprocess och således alltid redan bristfälliga. Fakta funna i arkiven visar på vår totala oförmåga att fånga allt, fånga livet eller få en hel bild. Fakta är varken händelsen i sig eller en spegelbild av denna händelse, utan en notering om att något har hänt i relation till denna noterings samstämmighet med andra noteringar. En notering om en födelse i en kyrkobok; en notering om ett dödfall några decennier senare; eventuellt noteringar om giftermål, skatteskulder, begångna brott däremellan. Detta är inte ett liv: det är uppgifter om enstaka tillfällen i ett liv som vi antar har existerat eftersom någon (vanligtvis staten) har haft intresse av att göra dessa anteckningar. Bristen på allt däremellan är total. Och hur skulle det kunna vara annorlunda? Hade en stat som dokumenterat allt, in i minsta detalj, om varje medborgare – dess aktiviteter och tankar – varit att föredra? Och hade en sådan totalitär dokumentation varit användbar för att i efterhand, utifrån vördnad, nyfikenhet eller kontroll, kartlägga och minnas detta liv? Jag tror inte det. Och av samma anledning bör en konstnär inte inta statens position och göra samma anspråk på att fånga och minnas ”det queera *livet*”. Fångade ögonblick – oavsett form och innehåll – bör aldrig misstas för helheten. Det queera arkivet gör, i den bemärkelsen större anspråk på att vara heltäckande än det statliga arkivet som aldrig ens har vågat drömma om ett sådant anspråk och istället överlämnat åt historikern att fantisera om det enhetliga narrativet där varje rad backas upp med ett i arkivet funnet faktum.

Skönlitteraturens existens är på det sättet det yttersta beviset för det historiska faktumets bristfälliga karaktär. Hade historiska fakta kunnat berätta en tillfredsställande historia som säger något om livet, hade vi varit nöjda med det och inte ägnat oss åt litteratur. Nu är förvisso även skönlitteraturen bristfällig, den lyckas aldrig helt och det är därför vi fortsätter att skriva och läsa, men till sin form och frigjordhet är litteraturen överlägsen i förhållande till ett historiskt faktum. I alla fall när ett faktum tvingas stå i direkt, omistlig, relation till en händelse eller en känsla. Att en skönlitterär författares text är förorsakad av olika händelser och känslor glöms nämligen gärna bort. Det är inte nödvändigtvis så

att händelsen som fått författaren att skriva är direkt och synbart representerad i texten: händelsen kan tyckas vara fullständigt arbiträr i förhållande till texten, men den kan ändå ha gett upphov till texten, d.v.s. författarens noteringar är även de effekterna av en händelse – men en odefinierad, slumpartad, kanske bortglömd och förträngd sådan. På så sätt vilar även litteratur på fakta, och det narrativ som historikern sätter samman skiljer sig faktiskt slående ofta bara på en punkt från det narrativ som en författare skapar: författaren (om det är en god sådan) lyckas i högre utsträckning säga något intressant. Detta dels för att författaren alltid helt öppet utgår från sin egen position och samtid och dels för att författarens förhållande till fakta (noteringen som har sitt ursprung i en händelse) är mer lik livets förhållande till händelsen: arbiträrt, eteriskt, oförutsägbart, omedvetet och allt som oftast redan bortglömt. Ändå värderas historieskrivningen – som hjälpmedel för samhällsutveckling eller som kärnämne i grundskolan – högre än skönlitteratur, poesi, konst och andra så kallade fiktiva representationer av känslor och intimitet.

Är det då denna hierarki som gjort att konsten framför mig i galleriet så gärna vill bli just ett arkiv? Av allt som de representerade känslorna kan tänkas bli eller vara, av allt som vi kan tänkas göra med verken som vi betraktar eller deltar i, varför denna strävan mot att detta sker som del av just ett arkiv? Att få räknas som ett arkiv fungerar som en sorts statushöjare där konsten-som-arkiv eftertraktar ett mer legitimt och direkt tilltal – bort från fiktionen och mot ett tilltal som besökaren antas kunna förstå vikten av: det som verkligen har hänt och som dokumenterats för framtiden. Ett tilltal som menar att om någon är utesluten ur arkiven bör vi alla anse att det är snudd på en mänsklig rättighet att denna någon blir inkluderad. Alla ska således inkluderas, bli indexerade och få en korsreferens. Att vara utesluten är att vara historielös och därmed glömd. Ett odokumenterat liv är identitetslöst och därmed nedtystat. Ett oordnat, oindexerat liv är kaotiskt – och därmed inte ett liv.

Glömska, tystnad, kaos. Gäller inte det oss alla? Kan vi komma ifrån att livet är kaotiskt och okontrollerbart? Är inte det själva definitionen av liv? Om du hittar en not om dig själv i ett arkiv, betyder inte det att du med allra största sannolikhet är död? Arkivet är inte en plats där man får ”ta del av historien i original. Människorna, händelserna, livsödena” eller där ”alla har de en berättelse att berätta”.¹² Arkivet är raka motsatsen till detta. Det är en plats vars förutsättning är döden, tystnaden och glömskan. Ingen talar i arkiven; noteringarna är påminnelser om att vi inte vet någonting annat än att staten har haft ett intresse av att kontrollera och dokumentera människor, individer, en befolkning, ett liv. Även om det är ett personligt brev du läser, så finns det brevet i arkivet för att just det brevet har ansetts värt att spara. Är det inte detta som är det väsentliga att vidareförmedla? Om nu något nödvändigtvis måste just vidareförmedlas.

Summary

Archive fantasies. The desire for a documented past as a problem for the future. By Sara Edenheim. As most historians are well aware, an archive is always founded with the future in mind. Even though most archives do not exist for the historian, they have a bureaucratic function directed towards guaranteeing a “recollection” of a certain institutional organization and societal status quo. However, even the most radical and social constructivist of historians tends to foreclose this obvious notion in her quest for hermeneutical understanding. Through a critical analysis of a quote from the art exhibition “Lost and found. Queering the archive”, this article suggests a problematization of the common use and definition of the archive based on a radical (non-)historiography where neither the future, nor history, can serve as legitimate ontologies for research or identity claims.

Noter

1. Djuna Barnes: *Nightwood* (New York, 1937).

2. Michel de Certeau har redan ställt en del problematiserande frågor om historikerns relation till arkivet i *L'écriture de l'histoire* (Paris, 1975). Liksom Derrida i *Mal d'archive. Une impression freudienne* (Paris, 1995). Frank Ankersmit försökte komma undan genom att förklara att det som sker i arkivet är *instant epistemology* (“Danto, history, and the tragedy of human existence” i *History and theory* 42:3 (2003), 297) och Carolyn Steedman har försökt ta relationen på allvar men slutar ändå med ett räddningsprojekt (*Dust* [Manchester, 2001]).

3. Ann Cvetkovich: *An archive of feelings. Trauma, sexuality, and lesbian public cultures* (Durham, 2003); Judith Halberstam: *In a queer time and place. Transgender bodies, subcultural lives* (New York, 2005).

4. Lee Edelman: *No future. Queer theory and the death drive* (Durham, 2004) och “Ever after – History, negativity, and the social” i *South Atlantic quarterly*, 106:3 (2007).

5. Ann Cvetkovich: “Photographing ob-

jects. Art as queer archival practice” i *Lost and found. Queering the archive* (Copenhagen Contemporary Art Center/Bildmuseet i Umeå, 2009), 53.

6. Rudolf Dekker & Lotte van de Pol: *Kvinnor i manskläder. En avvikande tradition. Europa 1500–1800* (Eslöv, 1995); Eva Österberg: ”Förbjuden kärlek och förtigandets strategi. När Ulrika Eleonora gifte sig med Maria” i Eva Österberg (red.): *Jämmerdal och fröjdesal* (Stockholm, 1997).

7. Michael Azar: *Vittnet* (Göteborg, 2008), 16.

8. *Ibid.*, 40.

9. Frank Ankersmit: *Historical representation* (Stanford, 2001).

10. Historikern Joan W. Scott försöker förklara anledningen till denna avradikalisering i bland annat artikeln ”Against eclecticism” i *differences* 16:3 (2005) och i boken *The fantasy of feminist history* (Durham, 2012).

11. Sara Edenheim: *Anakronism – mot den historiska manin* (Göteborg, 2010), 18.

12. Citat från Riksarkivets hemsida (www.riksarkivet.se; 2013-05-14).